

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ДЕГТЯРЕНКО МАРІЯ АНДРІЇВНА

УДК 351.74.057

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОГО
ПСИХОЛОГА-КОНСУЛЬТАНТА**

19.00.06 – юридична психологія

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат психологічних наук, професор
Андросюк Вячеслав Георгійович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри юридичної психології

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент

Черновський Олексій Костянтинович,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
професор кафедри кримінального права і криміналістики

кандидат психологічних наук, доцент

Кондюкова Вікторія Вікторівна,
Університет економіки і права «Крок»,
доцент кафедри педагогіки та психології

Захист відбудеться «14» квітня 2017 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.01 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП-
680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «12» березня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Кудерміна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні цивілізаційні процеси в Україні передбачають здійснення радикальних змін усієї системи суспільних відносин, зокрема судової як найважливішого інституту захисту законних прав та інтересів громадян й одного з дієвих інструментів розбудови громадянського суспільства. Реформування судової системи України відзначається прийняттям Закону України «Про судоустрій та статус суддів» і набранням чинності Кримінальним процесуальним кодексом України. Попри визначені зусилля з удосконалення діяльності органів судової влади, проблемі всебічного використання та застосування психологічних знань у діяльності судової системи в Україні ще не приділено належної науково-теоретичної та практичної уваги.

Судова гілка влади в Україні є складною ієрархізованою багаторівневою системою. Такі її структурні одиниці, як суди першої інстанції, функціонують на рівні узгодженої діяльності багатьох посадових осіб. Суб'єктивний фактор, що зумовлює проходження справ у суді, потребує ретельної психологічної уваги. Крім того, професійна діяльність суддів, яка, безумовно, належить до екстремальних видів діяльності, забезпечується узгодженою взаємодією з іншими особами як у внутрішньому контурі управління (судова установа), так і в зовнішньому (досудове слідство, прокуратура, інші органи влади). Саме тому вважаємо доцільним обґрунтування нагальної потреби у внесенні до штатного розпису суду посади психолога-консультанта, діяльність якого має бути спрямована на психологічне професійне забезпечення ефективності як безпосередньо процесу розгляду справ суддями, так і повсякденної рутинної роботи суду як конкретної установи. Цю думку підтверджено результатами опитування співробітників судових установ України, згідно з яким 80,0 % суддів та 82,0 % працівників апарату суду зазначили, що судовий психолог-консультант цілком спроможний вирішувати як поточні, штатні психологічні проблеми забезпечення діяльності конкретної судової установи, так і ситуативні, непередбачувані проблеми, що потребують невідкладного психологічного втручання.

У низці наукових робіт з юриспруденції, юридичної психології, кримінології, психіатрії (Ю.М. Антонян, С.В. Бородін, Дж. Вогн, Ц.А. Голумб, Д.А. Дриль, К.Є. Ігошев, І.І. Карпець, О.В. Кебриков, Є.К. Краснушкін, І.А. Кудрявцев, О.Є. Личко, М.Д. Левітов, А.В. Міхеєв, М.С. Неймарк, С.В. Познишев, Дж. Страттон, Я. Уествуд та ін.) підкреслюється вагомість застосування психологічних знань при здійсненні правосуддя. Не залишилися поза увагою роботи вітчизняних фахівців (О.М. Бандурка, О.М. Джу́жа, В.П. Казміренко, М.В. Костицький, В.О. Коновалова, О.І. Кудерміна, В.М. Марчак, В.С. Медведєв, Л.І. Мороз, І.В. Озерський, С.А. Тарарухін, Л.Д. Удалова, О.П. Хохліна, О.К. Черновський, В.В. Кондрюкова) у сфері права та психології.

Незважаючи на те, що у світовій юридичній та психологічній літературі точиться широка дискусія щодо передбачуваних функціональних обов'язків психолога за умови внесення відповідної посади до штату судів, в Україні це питання є майже

недослідженим. Однак у судових установах США, країн Європейського Союзу, деяких суб'єктів Російської Федерації та інших уже існують посади судових психологів-консультантів, що підтверджує перспективність дослідження.

Таким чином, актуальність даного дослідження зумовлена відсутністю теоретичних узагальнень та вітчизняних науково-практичних розробок з питань нормативного регулювання, організації і психологічних засад професійної діяльності судового психолога-консультанта.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (Указ Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006), Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 р. № 14, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр. Тему дисертації затверджено вченою радою Національної академії внутрішніх справ 26 лютого 2013 р. (протокол № 2).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дослідження полягає в обґрунтуванні доцільності запровадження посади судового психолога-консультанта в судах України, формулюванні пропозицій щодо можливих функціональних обов'язків судового психолога-консультанта, обґрунтуванні перспектив його посадово-функціонального закріплення на законодавчому рівні. Реалізація поставленої мети потребує вирішення таких *задач*:

- визначити психологічну сутність діяльності судді в процесі судового розгляду справ різного провадження;
- вивчити процедурні складові суддівської діяльності з позиції їх психологічної структури;
- здійснити компаративний аналіз іноземного та вітчизняного досвіду використання психологічних знань у судовому провадженні;
- обґрунтувати використання психологом-консультантом спеціальних знань у сприянні здійсненню правосуддя за окремими категоріями справ;
- визначити напрями консультування судді з питань судово-психологічної експертології в процесі судового розслідування;
- сформулювати пропозиції щодо нормативно-правового та організаційного удосконалення використання психологічних знань у судовому провадженні;
- визначити організаційно-психологічні особливості діяльності судового психолога-консультанта як посадової особи судової установи;
- обґрунтувати основні напрями психологічного забезпечення професійної діяльності працівників судової установи;
- опрацювати пропозиції щодо нормативного регулювання діяльності психолога-консультанта з психологічного забезпечення функціонування судової установи.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі психологічного супроводження судового провадження.

Предметом дослідження є організаційно-правові та психологічні засади професійної діяльності судового психолога-консультанта.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є комплекс загально-, приватно-наукових та спеціальних методів і прийомів дослідження. Забезпечення теоретичної частини дослідження здійснювалось загальнонауковою методологією. Зокрема, використання, на засадах *формально-логічного* підходу, *контент-аналізу* законодавства, відомчих документів і наукової літератури з дисертаційної проблематики дало змогу визначити нормативно-правове підґрунтя і стан дослідження психологічного змісту функціонально-процедурних компонент провадження справ у суді (підрозділ 1.1), конкретизувати організаційні підстави психологічного забезпечення діяльності судової установи (підрозділ 3.1). *Історико-компаративний метод* сприяв визначенню загального та особливого в концептуальних засадах і наявному світовому досвіді діяльності психолога-консультанта в судовій практиці (підрозділ 1.3) та діяльності судових установ (підрозділ 3.3). *Метод системно-функціонального аналізу* дозволив окреслити структуру процедурних складових судової діяльності (підрозділ 1.2) та змістовні характеристики основних напрямів психологічного забезпечення судової діяльності (підрозділи 2.1, 2.2). За допомогою *телеологічного підходу* обґрунтовано доцільність окреслення правових та організаційних підстав діяльності судового психолога-консультанта в судовому провадженні (підрозділ 2.3), організаційно-посадової та функціональної визначеності психолога-консультанта в структурі судової установи (підрозділи 3.1, 3.2). Низка *соціально-психологічних методів*: спостереження, аналізу результатів діяльності, анкетування й опитування, а також *методів варіаційної статистики* достовірно підтвердила обґрунтованість рекомендацій стосовно прогностичної доцільності формалізації діяльності психолога-консультанта судової установи (підрозділ 3.1) за конкретними фаховими напрямами роботи (підрозділ 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять результати аналізу вітчизняної та міжнародної практики нормативно-правового забезпечення судочинства, досвіду практичного застосування психологічних знань у низці судових установ України, результати опитування практичних працівників судових установ (суддів та працівників апарату суду) щодо можливих компетенцій психолога судової установи та доцільності запровадження на організаційно-штатному рівні відповідної посади, новел до чинного кримінального процесуального законодавства і відповідних відомчих інструкцій та положень. Експериментальна вибірка суддів та працівників апарату суду відповідала вимогам варіаційної статистики (при $P \leq 0,5$), кількісній, віковій, фаховій та регіональній представленості. Зокрема, дисертантом опитано 87 суддів, які диференційовані за віковими, гендерними, професійно-досвідними характеристиками, за ознакою спеціалізації суду та категоріями розглянутих ними справ.

Крім того, опитано 124 працівника апарату суду, згідно з їх віковими та професійно-досвідними характеристиками.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням перспектив запровадження посади судового психолога-консультанта, у якому в контексті міждисциплінарного підходу вивчено зарубіжний і вітчизняний досвід

нормативного регулювання та практичного застосування психологічного знання в опосередкуванні судового провадження, комплексно розглянуто правові, організаційні та методологічні проблеми залучення спеціаліста-психолога до підвищення ефективності судового розслідування та психологічного забезпечення діяльності судової установи. Зокрема:

вперше:

- визначено використання спеціального психологічного знання в судовому провадженні за безпосередньої участі судового психолога-консультанта на основі аналізу нормативних документів та феноменології світового досвіду;

- з'ясовано особливості процедури і регламенту участі судового психолога на окремих етапах судового розгляду і за його різновидами;

- сформульовано пропозиції щодо нормативного регулювання та організації діяльності судового психолога-консультанта як штатного посадовця в розписі судової установи;

- обґрунтовано рекомендації щодо оптимізації функціонального змісту роботи судового психолога-консультанта за окремими напрямками психологічного забезпечення діяльності суддів та працівників апарату суду;

удосконалено:

- розуміння процедурних та ситуативних особливостей реалізації психологічних різновидів діяльності в структурі судового провадження;

- інтерпретацію функціональних обов'язків, регламентації та пріоритетів діяльності судових психологів щодо психологічно зумовлених ситуацій поведінки учасників судового розгляду;

- уявлення про сфери компетенції експерта-психолога стосовно діагностики психологічних особливостей та емоційних станів підекспертних осіб;

дістало подальший розвиток:

- теоретико-методологічне підґрунтя юридико-психологічного й функціонального аналізу професійної діяльності суддів та працівників апарату судової установи;

- розуміння сутності психологічного опосередкування діяльності суддів за окремими категоріями справ;

- уявлення про перспективні напрями нормативно-правового та організаційного удосконалення процедурних компонент судово-психологічної експертної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що сформульовані в роботі висновки, рекомендації та пропозиції спрямовано на підвищення ефективності діяльності співробітників судової установи (суддів та працівників апарату суду) шляхом оптимізації її психологічного забезпечення штатним судовим психологом-консультантом. Висновки і рекомендації впроваджено та може бути використано в:

- *науково-дослідній роботі* – для подальшого розвитку теорії і практики кримінального та цивільного процесу в частині використання спеціальних психологічних знань, методичних засад і регламентації діяльності судового психолога-консультанта;

– *законотворчій діяльності* – для внесення змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України (інформаційний лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 15 жовтня 2015 р. № 04-18\12-2721);

– *судовій практиці* – для удосконалення діяльності суддів та працівників апарату судової установи шляхом здійснення судовим психологом-консультантом професіографічної роботи, супроводження діяльності суддів та її психологічної підтримки згідно з визначеними в дисертації функціями та регламентом (акт впровадження Солом'янського районного суду м. Києва від 2 листопада 2015 р. № 4854);

– *освітньому процесі* – при підготовці навчальних програм, лекцій, дидактичних матеріалів і проведенні занять з навчальних дисциплін «Юридична психологія», «Психологічне супроводження професійної діяльності» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 26 жовтня 2015 р. № 4426).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, викладені положення, що виносяться на захист, розроблені автором самостійно. У публікаціях, виданих у співавторстві, авторський внесок становить 50 %.

Апробація результатів дисертації. Найбільш суттєві положення, результати та висновки наукових досліджень оприлюднено на круглому столі «Актуальні проблеми формування особистості правоохоронця» (м. Київ, листопад 2013), III Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми Юридичної психології» (м. Київ, квітень 2014), науково-практичній конференції «Юридична психологія в Україні: здобутки та перспективи» (м. Київ, квітень 2015).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено в одинадцяти публікаціях, серед яких три одноосібні та дві у співавторстві в наукових фахових виданнях, які внесено до переліку, затвердженого МОН України, дві – в іноземному виданні, серед яких одна – у співавторстві; чотири – тези наукових доповідей на науково-практичних конференціях, серед яких одні – у співавторстві.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (214 найменувань на 22 сторінках) та чотирьох додатків (на 24 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 216 сторінок, з них обсяг основного тексту – 171 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; охарактеризовано мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; наведено дані про їх апробацію, а також відомості щодо

публікацій.

Розділ 1 «Психологічне опосередкування діяльності судді як наукова проблема» складається з трьох підрозділів, у яких на підставі дослідження теоретико-методологічних засад діяльності судді, аналізу світового досвіду ролі психолога в судовому провадженні розкрито психологічні складові діяльності суддів та доведено необхідність удосконалення її психологічного забезпечення.

У підрозділі 1.1. *«Процесуальні особливості та психологічний зміст діяльності судді»* здійснено аналіз основних, психологічно зумовлених напрямів процедури судового розслідування. Зазначені напрями досліджували такі науковці, як М.В. Костицький, В.В. Кошинець, В.Я. Марчак, В.І. Сліпченко, М.М. Сорокан, О.В. Стратій, А.І. Федіна, О.К. Черновський та ін.

Визначено, що справи конкретного провадження – кримінальні, цивільного позову, адміністративні, господарські, окремого провадження, відзначаються процесуальною та психологічною своєрідністю (психологічними установками, цілями, ступенем правосвідомості учасників, інтелектуальними та емоційними компонентами). Конкретні стадії судового процесу – від попереднього розгляду справи в суді до винесення вироку психологічно зумовлюються загальною і спеціальною психологічною культурою судді, інтегративними компонентами якої виступають компетентність, об'єктивність, креативність, здатність до рефлексії, розуміння різних життєвих колізій, комунікативність. На думку 80,0 % опитаних суддів, вирішення законним шляхом конфлікту особистих і державних інтересів, психологічних установок і позицій сторін як основного психологічного змісту діяльності судді неможливе без використання широкого кола психологічних знань та залучення до судового провадження їх суб'єкта – спеціаліста психолога.

У підрозділі 1.2. *«Психологічна структура процедурних складових суддівської діяльності»* досліджено психологічний зміст основних різновидів діяльності суддів у судовому провадженні – пізнавально-аналітичної, конструктивної, комунікативної, організаційно-регулятивної та виховної.

Пізнавально-аналітична діяльність допомагає судді зрозуміти суть конфлікту, що виник, позиції сторін у справі, обставини правового та психологічного характеру – особистісні особливості конфліктуючих сторін, мотивацію їх учинків. Конструктивна, творча діяльність судді передбачає уявлення моделі події і взаємовідносин її учасників, яка, проте, підлягає оцінці та перевірці в кожному окремому елементі. Комунікативна діяльність реалізується протягом усього судового розгляду, у зв'язку з чим особливого значення набувають комунікативні навички, притаманні судді, його здатність здійснювати психологічний вплив на учасників процесу. Організаційно-регулятивна діяльність судді передбачає законодавчо зумовлений обов'язок керувати процесом та контролювати поведінку учасників.

Можливість оптимізації зазначених видів діяльності шляхом безпосередньої участі судового психолога відзначили 64,8 % опитаних суддів, а 48,5 % респондентів визнали можливим надання допомоги психологом у набутті суддями необхідних психологічних умінь. Водночас формування здатності протидіяти несприятливому впливу, набуття навичок психологічного захисту і зняття

психоемоційного напруження можливі за сприяння фахівця-психолога, що засвідчили 50,5 % опитаних респондентів.

У підрозділі 1.3. «Сучасний світовий досвід психологічного забезпечення судового провадження» здійснено аналіз здобутків практики використання психологічних знань у судовому провадженні.

Констатовано, що у правовому полі зарубіжних країн, зокрема у США та країнах Західної Європи, існує достатньо широка практика залучення психолога до судового процесу. У Швейцарії та Німеччині судовий психолог може виступати в ролі наукового дослідника судової інформації, а в Англії, Швеції та Голландії – як консультант у контексті призначення та виконання покарань, застосування заходів реабілітації. У Франції здійснюється залучення судового психолога для налагодження комунікативної взаємодії між сторонами, з метою досудового вирішення спору, для оцінки свідчень обвинувачених, потерпілих та свідків. У Голландії, Італії, Швеції судовий психолог є особою, яка практикує психологію в судовій системі на постійній основі, здійснює дослідження, діагностику та психотерапію осіб, які вчинили правопорушення, та потерпілих від злочинів, бере безпосередню участь у судових засіданнях.

У більшості пострадянських держав на підставі конкретних процесуальних норм надано можливість залучення психолога в трьох формах, а саме: як консультанта, спеціаліста та експерта (шляхом призначення судово-психологічної експертизи).

Розділ 2 «Функціональний зміст професійної діяльності психолога в судовому провадженні» складається з трьох підрозділів, у яких проаналізовано форми та особливості застосування психологічних знань у судовому розслідуванні, правові та організаційні засади діяльності психолога-консультанта.

У підрозділі 2.1. «Особливості залучення психолога до діяльності судді у формі спеціаліста» здійснено аналіз чинного законодавства, наукової літератури та судової практики щодо надання консультацій та спеціальних фахових знань у судовому провадженні.

У дослідженні встановлено, що безпосередня участь психолога як спеціаліста в судовому розгляді найбільш перспективна стосовно супроводження допиту сторін та судових дебатів, дослідження доказів, нейтралізації ситуативного загострення конфліктів; консультування судді з актуальних психологічних питань під час роботи з матеріалами справи, плануванні судового засідання, прогнозуванні судових ситуацій, плануванні роботи зі сторонами провадження. Виявлено важливість психологічного супроводження судового розгляду конкретних категорій справ за участю спеціаліста-психолога, зокрема: кримінальні справи – 41,4 % опитаних; судовий розгляд у справах неповнолітніх осіб – 31,3 %; цивільні справи – 21,2 %; справи про сімейні правовідносини – 18,2 %; справи окремого провадження – 6,3 %; господарські справи та справи про визнання правочинів недійсними – 6,1 %; справи про адміністративні правопорушення – 4,0 %. Щодо актуальних питань, які можуть бути вирішені в судовому розгляді справ кримінального провадження за посередництвом психолога, 27,4 % опитаних суддів вважають встановлення домінуючих мотивів поведінки осіб і мотивації конкретних вчинків як важливих психологічних обставин, що характеризують

особу, а в справах цивільного позову – для встановлення психологічної сумісності дітей з батьками, усиновителями, опікунами (28,5 %), а також визначення ступеня розуміння підекспертною особою змісту укладених з нею угод, її здатності приймати обґрунтовані рішення (25,3 % суддів).

У підрозділі 2.2. *«Напрями психологічного консультування судді з питань судово-психологічної експертології»* зазначено перспективи залучення судового психолога-консультанта для надання допомоги суддям у розгляді проблем, що стосуються необхідності здійснення експертного дослідження.

Встановлено, що згідно з практичним досвідом опитаних нами респондентів, судді призначали судово-психологічні експертизи у 53,5 % кримінальних справ, а 45,5 % – у справах цивільного провадження. Крім того, судді мають певний досвід безпосередньої взаємодії з фахівцями-психологами для з'ясування тих чи інших питань, які стосуються психологічних аспектів досліджуваного в суді матеріалу справ, зокрема 38,4 % суддів викликали експерта-психолога стосовно роз'яснення його висновку в кримінальних справах, 28,6 % – щодо цивільних справ, а 8,1 % – для уточнення питань у справах за участю неповнолітніх.

Залучення судового психолога для проведення судово-психологічної експертизи вважається неможливим, по-перше, у зв'язку з тим, що експертна діяльність урегульована Законом України «Про судову експертизу», по-друге, у зв'язку із заборонним положенням п. 2 ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України про перебування у службовій залежності від сторін судового провадження, по-третє, у зв'язку з методологічною неможливістю здійснення повноцінного експертного дослідження в умовах судової установи. Проте це не виключає консультування судді щодо доцільності призначення судово-психологічної експертизи, визначення кола досліджуваних питань та фахового формулювання експертних запитань, роз'яснення судді експертного висновку, що підтвердили 70,7 % опитаних суддів.

У підрозділі 2.3. *«Правові та організаційні засади діяльності психолога в судовому провадженні»* на підставі аналізу нормативних документів щодо регламентації діяльності суддів та судових установ запропоновано законодавчі зміни стосовно участі психолога-консультанта безпосередньо в судовому провадженні.

Розширення практики використання психологічних знань у судовому процесі шляхом залучення фахівця-психолога першочергово передбачає внесення необхідних змін до Цивільного процесуального кодексу України (ст. 27-1, 47, 53, 240, 254), Кримінального процесуального кодексу України (ст. 68, 69, 71, 354, 360, 484–487, 497, 500–502), Господарського процесуального кодексу України (ст. 41), Кодексу адміністративного судочинства України (ст. 67, 142, 149), Сімейного кодексу (ст. 111, 159, 165, 171, 218, 224). Кодифіковані акти, що регулюють різновиди судових процесів, необхідно доповнити новим терміном: «судовий психолог-консультант», зміст якого розкривається таким чином: «Судовий психолог-консультант – особа, яка має вищу психологічну освіту, працює в суді відповідно до штатного розпису та здійснює психологічне забезпечення судової діяльності». Змістово-функціональні параметри діяльності судового психолога-

консультанта пропонуються в редакції: «Судовим психологом-консультантом має бути особа, яка володіє спеціальними психологічними знаннями та навичками, працює в суді відповідно до штатного розпису та здійснює психологічне супроводження кадрової роботи в судовій установі; психологічну підтримку процесуальних дій та консультування з питань, що потребують відповідних спеціальних знань та навичок; урегулювання конфліктних ситуацій у судовому процесі та діяльності апарату суду; надання психологічної допомоги учасникам судового процесу та працівникам судової установи».

Розділ 3 «Юридико-психологічні особливості психологічного забезпечення діяльності працівників судової установи» складається з трьох підрозділів, у яких розглянуто правові та психологічні аспекти оптимізації основних напрямів психологічного забезпечення діяльності судових установ, сформульовано пропозиції щодо внесення посади судового психолога до штату судової установи.

У підрозділі 3.1. *«Організаційно-психологічні особливості діяльності психолога-консультанта судової установи»* окреслюються змістовні складові діяльності судового психолога, його права та вимоги щодо методологічних основ практичної роботи з персоналом судової установи.

Судові психологи-консультанти призначаються на посаду і звільняються з посади керівником апарату відповідного суду та прикріплюються для кадрового й фінансового обслуговування до апарату відповідного суду. Професійна діяльність судового психолога-консультанта в судовій установі полягає у виконанні ним низки функцій, спрямованих на підвищення ефективності роботи персоналу суду. Зокрема, основним змістом цієї діяльності є психологічне супроводження кадрової роботи та управління в суді; психологічна підтримка адаптації працівників судової установи (суддів та працівників апарату суду) до умов роботи відповідно до їх фаху та особистісних особливостей, проведення відповідної профілактичної та корекційної роботи; оцінка можливостей кваліфікаційного та посадового зростання працівників суду відповідно до їх психологічних даних, участь в атестуванні й формуванні резерву на просування; удосконалення професійно важливих властивостей та якостей, формування й підтримання високого рівня професійної готовності суддів та працівників апарату суду; ефективне здійснення ними професійних функцій з урахуванням психологічних чинників й умов діяльності та використанням сучасних психологічних технологій; зведення до мінімуму шкоди від впливу на працівників судової установи небезпечних для здоров'я психогенних факторів. У контексті прав судового психолога-консультанта визначенню підлягають такі: знання персоналу судової установи; здійснення фахових психологічних досліджень; відмова від участі в дослідженні, якщо він не володіє відповідними знаннями та навичками; відмова від здійснення психологічного супроводження осіб, якщо він не володіє знаннями та досвідом роботи з відповідною категорією. Судовий психолог-консультант закріплюється за апаратом суду, тому, крім безпосередньо визначених прав та функціональних обов'язків, на нього покладається також і виконання виняткових службових доручень і завдань керівництва суду.

Судовий психолог у діяльності повинен керуватися вимогами Етичного кодексу психолога, зокрема тими його положеннями, які визначають персональну відповідальність, компетентність, захист інтересів клієнта та конфіденційність.

У підрозділі 3.2. *«Характеристика основних напрямів психологічного забезпечення професійної діяльності працівників судової установи»* на основі проведеного дослідження наведено обґрунтований перелік напрямів психологічного забезпечення діяльності працівників суду, їх змістовні характеристики.

Професійний психологічний відбір здійснюється згідно з наявними професіограмами спеціальностей судової установи і валідного психодіагностичного інструментарію. Більшість респондентів-суддів (88,7 %) та 40,0 % працівників апарату судової установи відзначили його безумовну корисність, а 53,0 % – практичну необхідність. Стосовно професійного психологічного відбору переважна більшість опитаних нами суддів (88,7 % респондентів) констатувала його важливість стосовно працівників апарату суду, а 24,2 % опитаних зазначили процедуру попереднього вивчення кандидатів як вкрай необхідну.

Головними завданнями психологічного супроводження діяльності судів визначено психологічну підтримку адаптації працівників судової установи (суддів та працівників апарату суду) до умов роботи відповідно до їх фаху та особистісних особливостей, проведення відповідної профілактичної та корекційної роботи; своєчасне виявлення ознак девіантної поведінки працівників судової установи, забезпечення первинної психопрофілактики відхилень.

Здійснення психологічної підготовки в судовій установі сприятиме формуванню впевненості в собі, своїй підготовленості, у можливості успішного подолання труднощів професійної діяльності, готовності до зустрічі з ними; тренуванні професійно значущих якостей (професійних спостережливості, пам'яті, мислення), умінь і навичок виконання службових обов'язків у несприятливих умовах та управління своїми емоційними станами. Про доцільність проведення тренінгів з формування професійної психологічної підготовленості зазначили 13,1 % опитаних суддів та 24,2 % працівників апарату суду.

Конкретними завданнями психологічної підтримки судовим психологом-консультантом судового провадження визначено: психологічний аналіз інформації стосовно обставин підготовки чи вчинення правопорушення (злочину); надання допомоги суддям щодо встановлення психологічного контакту з учасниками справ судового провадження, організації продуктивної взаємодії в процесі судового розгляду, нейтралізації конфліктів та здійснення психологічного впливу на несумлінних учасників шляхом консультування або особисто; психологічна підтримка переговорного процесу суддів та працівників апарату суду з відвідувачами судової установи з метою запобігання конфліктам та нейтралізації їх шляхом надання консультативної допомоги чи безпосереднього його проведення. Актуальність цього напрямку відзначили 90,3 % респондентів-суддів та 67,7 % респондентів-працівників апарату суду. З цієї кількості опитаних 13,9 % суддів та 16,9 % працівників апарату підкреслили, що така необхідність виникає

постійно, а 76,4 % суддів та 50,8 % працівників апарату суду констатували, що виникає періодично.

У підрозділі 3.3. *«Нормативне регулювання психологічного забезпечення діяльності працівників судової установи»* на підставі аналізу нормативних документів щодо регламентації діяльності суддів та судових установ запропоновано законодавчі зміни стосовно діяльності психолога-консультанта як посадової особи судової установи.

Запропоновано прийняття Закону України «Про застосування спеціальних психологічних знань у судочинстві». Альтернативою може бути розроблення та схвалення окремого Закону України «Про судового психолога-консультанта». Обґрунтовано внесення змін до ст. 149 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», в якій необхідно передбачити відповідні посадові обов'язки судового психолога-консультанта та кваліфікаційні вимоги.

Крім того, положення, що регулюватимуть статус та діяльність судового психолога-консультанта, у згаданому Законі необхідно викласти в окремій ст. 155 «Судові психологи-консультанти», в якій має бути визначено, що психологічне забезпечення діяльності судів, психологічне супроводження кадрової роботи в суді, психологічне консультування при здійсненні судочинства та вирішення конфліктних ситуацій покладається на судового психолога-консультанта або службу судових психологів-консультантів. Запропоновано проекти посадової інструкції судового психолога-консультанта та Положення про психологічне тестування кандидатів, які претендують на заміщення вакантних посад державних службовців у суді, як робочі документи регламентації діяльності судового психолога-консультанта.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що полягає у з'ясуванні теоретичних аспектів та практичної реалізації психологічного забезпечення діяльності працівників судової установи судовим психологом-консультантом і відпрацюванні на цій основі висновків, пропозицій та рекомендацій щодо його вдосконалення і фактичного втілення у судову систему України, а саме:

1. Юридіко-психологічний аналіз судового розслідування зумовлюється його багатоаспектністю – суттєвою процесуальною та психологічною своєрідністю (психологічними установками, цілями, ступенем правосвідомості учасників, інтелектуальними та емоційними компонентами) справ конкретного провадження; психологічним опосередкуванням конкретних стадій судового процесу; загальною і спеціальною психологічною культурою судді; психологією учасників судового процесу. Процесуальний статус визначає соціально-правову поведінку сторін у справі, яка детермінується низкою індивідуально-психологічних (психічна повноцінність, криміногенність, щире каяття й антисуспільна позиція) та ситуативних (напруженість і конфліктність обстановки, вплив зацікавлених осіб) чинників. Конфлікт психологічних установок, особистих та державних інтересів

має бути вирішено законним шляхом, що неможливо без широкого залучення психологічних знань та його суб'єкта – фахівця психолога, про що свідчить майже однакова (80,0 % респондентів) думка опитаних суддів.

2. У структурі діяльності судді, процедурних її складових (попередній розгляд, допит учасників, судові дебати, формування суддівського переконання та винесення рішення) можна виокремити кілька основних, психологічно зумовлених напрямів (різновидів) діяльності при виявленні істини в судовому розгляді, що взаємопов'язані з психологічними аспектами, а саме: пізнавально-аналітичний, комунікативний, організаційно-регулятивний, конструктивний та виховний

Можливість оптимізації зазначених видів діяльності шляхом безпосередньої участі судового психолога відзначили 64,8 % опитаних суддів, а 48,5 % респондентів визнали можливим надання допомоги психологом у набутті суддями необхідних психологічних умінь. Водночас формування здатності протидіяти несприятливому впливу, набуття навичок психологічного захисту і зняття психоемоційного напруження можливі за сприяння фахівця-психолога, що засвідчили 50,5 % опитаних респондентів.

3. У правовому полі зарубіжних країн, зокрема у США та країнах Західної Європи, психологічне знання застосовується у формі залучення експерта-психолога як свідка для надання пояснень та свідчень безпосередньо в судовому процесі незалежно від категорії справ. У деяких європейських країнах судовий психолог може виступати в ролі наукового дослідника судової інформації (Швейцарія, Німеччина), як консультант у контексті призначення та виконання покарань, застосування заходів реабілітації (Англія, Швеція, Голландія). В Італії судовий психолог-консультант є автономним суб'єктом судового процесу та здійснює консультування судді з психологічних питань. У Голландії, Італії, Швеції судовий психолог є особою, яка практикує психологію в судовій системі на постійній основі, здійснює дослідження, діагностику та психотерапію осіб, які вчинили правопорушення, та потерпілих від злочинів, бере безпосередню участь у судових засіданнях.

У більшості пострадянських держав на підставі конкретних процесуальних норм надано можливість залучення психолога в трьох формах, а саме: як консультанта, спеціаліста та експерта (шляхом призначення судово-психологічної експертизи). Проте в Кримінально-процесуальному кодексі Грузії функції спеціаліста виконує експерт, залучений до судового розгляду і прирівняний до свідка в процесуальному статусі, правах та обов'язках. Згідно із законодавством Республіки Білорусь, спеціалістом є особа, яка володіє знаннями експерта і в подальшому може бути призначена в цій же справі експертом. Посади штатного психолога впроваджено в діяльність Управління Федеральної служби судових приставів Російської Федерації та Департаменту з виконання судових актів Республіки Казахстан.

4. Аналіз чинного вітчизняного законодавства, судової практики та наукової літератури доводить, що психологічні знання можна використовувати за різними категоріями справ, зокрема на усіх стадіях судового процесу та у двох формах: участь спеціаліста-психолога й консультування у процесуальних діях та експертне

психологічне дослідження. Результати опитування суддів дали змогу виявити важливість категорій справ, за якими їх психологічне супроводження найбільш доцільне і продуктивне: кримінальні справи – 41,4 % опитаних; судовий розгляд у справах неповнолітніх осіб – 31,3 %; цивільні справи – 21,2 %; справи про сімейні правовідносини – 18,2 %; адміністративні справи – 8,1 % відповідей; справи окремого провадження – 6,3 %; господарські справи та справи про визнання правочинів недійсними – 6,1 %; справи про адміністративні правопорушення – 4,0 %. Думка суддів стосовно форм, в яких доцільно здійснювати цю підтримку, така: безпосередня участь психолога в процесі судового розгляду (супроводження допиту сторін, судові дебати, дослідження доказів, загострення конфліктів тощо), консультуванні з актуальних психологічних питань під час роботи з матеріалами справи, у плануванні судового засідання, прогнозуванні судових ситуацій, роботі зі сторонами; можливість здійснення судовим психологом судово-психологічної експертизи (54,5 % опитаних суддів).

5. Ураховуючи авторське обґрунтування доцільності залучення судового психолога до діяльності судді та судової установи на постійній засаді (шляхом запровадження штатної посади судового психолога-консультанта), вважаємо можливим використання його фахових знань безпосередньо в судовому розгляді лише як спеціаліста (ст. 71 Кримінального процесуального кодексу України). Проведення судово-психологічної експертизи психологом-консультантом неможливе, оскільки експертну діяльність урегульовано Законом України «Про судову експертизу». Крім того, він перебуває у службовій залежності від сторін судового провадження (п. 2 ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України). Проте це не виключає консультування судді щодо доцільності призначення судово-психологічної експертизи, визначення кола досліджуваних питань та фахового формулювання експертних запитань. Вагома допомога психолога може стосуватися роз'яснення судді експертного висновку, оцінки валідності методичного інструментарію, достовірності та повноти результатів експертного дослідження.

6. Започаткування в судах психологічного забезпечення діяльності щодо здійснення правосуддя, розширення практики використання психологічних знань у судовому процесі передбачає першочергові зміни в низці процесуальних актів: Цивільного процесуального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Сімейного кодексу України. Змістово-функціональні параметри діяльності судового психолога-консультанта пропонуються в такій редакції: «Судовим психологом-консультантом має бути особа, яка володіє спеціальними психологічними знаннями та навичками, працює в суді відповідно до штатного розпису та здійснює психологічне супроводження кадрової роботи в судовій установі; психологічну підтримку процесуальних дій та консультування з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок; урегулювання конфліктних ситуацій у судовому процесі та діяльності апарату суду; надання психологічної допомоги учасникам судового процесу та працівникам судової установи».

7. Головним змістом роботи судового психолога-консультанта щодо психологічного забезпечення діяльності судової установи є: психологічна підтримка адаптації працівників судової установи (суддів та працівників апарату суду) до умов роботи відповідно до їх фаху та особистісних особливостей, проведення відповідної профілактичної та корекційної роботи; оцінка можливостей кваліфікаційного та посадового зростання працівників суду відповідно до їх психологічних даних, участь в атестуванні й формуванні резерву на просування; удосконалення професійно важливих властивостей та якостей, формування й підтримання високого рівня професійної готовності суддів та працівників апарату суду; ефективне здійснення ними професійних функцій з урахуванням психологічних чинників й умов діяльності та використанням сучасних психологічних технологій; зведення до мінімуму шкоди від впливу на працівників судової установи небезпечних для здоров'я психогенних факторів. У контексті основних прав судового психолога-консультанта нормативному визначенню підлягають такі: знання персоналу судової установи, здійснення психологічного обстеження та надання пропозицій керівництву; відмова від участі в дослідженні, якщо він не володіє відповідними знаннями та навичками; відмова від здійснення психологічного супроводження, якщо він не володіє знаннями та досвідом роботи з особами відповідної категорії. Судовий психолог-консультант закріплюється за апаратом суду, тому, крім безпосередньо визначених прав та функціональних обов'язків, на нього покладається також і виконання виняткових службових доручень і завдань керівництва суду.

8. Функціональні обов'язки судового психолога-консультанта стосуються забезпечення діяльності працівників суду.

Щодо професійного психологічного відбору переважна більшість опитаних суддів (88,7 % респондентів) зазначила його важливість стосовно працівників апарату суду, а 24,2 % – процедуру попереднього вивчення кандидатів як вкрай необхідну. З цим цілком погоджуються працівники апарату суду: 40,0 % опитаних працівників апарату суду відзначили його корисність, а 53,0 % окреслили обов'язковість здійснення професійного психологічного діагностування. Головними завданнями психологічного супроводження судової діяльності є такі: оцінка можливостей кваліфікаційного та посадового зростання працівників суду відповідно до їх психологічних даних, участь в атестуванні й формуванні резерву на просування; надання психологічної допомоги працівникам судової установи після їх перебування в складних ситуаціях, пов'язаних з виконанням посадових обов'язків, отримання психогенних навантажень, зниження працездатності тощо. Психологічна підготовка спрямована на розвиток професійно значимих якостей, умінь і навичок виконання службових обов'язків у несприятливих умовах та управління своїми емоційними станами; формування вмінь користування психологічними методами і прийомами для підвищення ефективності вирішення професійних завдань. Психологічна підтримка здійснення судової діяльності передбачає надання рекомендацій щодо планування заходів судового розслідування та процедури судового засідання; здійснення психологічного портретування обвинувачених, потерпілих, свідків, позивачів та відповідачів;

надання допомоги суддям щодо встановлення психологічного контакту з учасниками справ судового провадження, організації продуктивної взаємодії в процесі судового розгляду; надання термінової психологічної допомоги суддям, працівникам апарату суду та іншим особам у випадках виникнення екстремальних ситуацій.

9. У ст. 149 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», що присвячена апарату суду, необхідно передбачити відповідні посадові обов'язки і вимоги до посади судового психолога-консультанта. Регулювання статусу та діяльності судового психолога консультанта у згаданому Законі доцільно відобразити в окремій ст. 155 «Судові психологи-консультанти», в якій зазначити, що судові психологи-консультанти належать до категорії спеціалістів, призначаються на посаду і звільняються з посади керівником апарату відповідного суду, зараховуються до апарату відповідного суду для кадрового та фінансового обслуговування; на них поширюється дія Закону України «Про державну службу»; період перебування на посаді судового психолога-консультанта зараховується до трудового стажу за спеціальністю такого консультанта.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Дегтяренко М. А. Психологічні особливості розгляду цивільних справ судом на різних етапах цивільного процесу та окремі психологічні аспекти розгляду цивільних справ за участю неповнолітніх / М. А. Дегтяренко, О. В. Пікаревський // Вісник Вищого адміністративного суду України : офіц. наук.-практ. вид. – Київ, 2013. – № 4. – С. 59–68.
2. Дегтяренко М. А. Правовая основа и особенности привлечения судебного психолога в разнообразных формах к судопроизводству в странах постсоветского пространства / М. А. Дегтяренко, О. В. Пикаревский // Право и политика : науч.-метод. журн. – М., 2014. – № 2/2 – С. 63–66.
3. Дегтяренко М. А. Основні та перспективні форми залучення психологічних знань у судову діяльність / М. А. Дегтяренко, О. В. Пікаревський // Юридична Україна. – Київ, 2014. – № 10. – С. 78–81.
4. Дегтяренко М. А. Психологічне забезпечення діяльності суддів і працівників апарату суду: реальність та перспективи / М. А. Дегтяренко // Вісник Вищого адміністративного суду України : офіц. наук.-практ. вид. – Київ, 2014. – № 3. – С. 71–75.
5. Дегтяренко М. А. Психологічна діагностика кандидатів на посаду судді та осіб, що претендують на заміщення вакантних посад у суді, як необхідна передумова відбору кваліфікованих судових кадрів / М. А. Дегтяренко // Вісник вищого адміністративного суду України. – Київ, 2015. – № 3. – С. 56–59.
6. Дегтяренко М. А. Професійна психологічна підготовка як напрям психологічного забезпечення судової діяльності / М. А. Дегтяренко // Юридична Україна. – Київ, 2015. – № 6. – С. 80–83.

7. Дегтяренко М. А. Перспективність впровадження в штат судового уряду нової посади – судового психолога-консультанта / М. А. Дегтяренко // LEGEA SI VIATA : міжнарод. наук.-практ. правової журн. (Молдова). – Кишинев, 2015. – № 7/3. – С. 31–34.
8. Дегтяренко М. А. Психологічні проблеми професійної діяльності судових установ України / М. А. Дегтяренко // Актуальні проблеми формування особистості правоохоронця : круглий стіл (м. Київ, 15 листоп. 2013 р.). – Київ, 2013. – С. 5.
9. Дегтяренко М. А. Психологічне забезпечення діяльності суддів та працівників апарату суддів / М. А. Дегтяренко // Актуальні проблеми юридичної психології : зб. матеріалів III Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 квіт. 2014 р.). – Київ, 2014. – С. 180–181.
10. Дегтяренко М. А. Основні напрями психологічного забезпечення діяльності судової установи / М. А. Дегтяренко // Юридична психологія в Україні: здобутки та перспективи : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 квіт. 2015 р.). – Київ, 2015. – С. 207–210.
11. Дегтяренко М. А. Досвід використання психологічного знання в судовій системі США та Західної Європи / В. Г. Андросюк, М. А. Дегтяренко // Юридична психологія в Україні: здобутки та перспективи : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 квіт. 2015 р.). – Київ, 2015. – С. 10–12.

АНОТАЦІЯ

Дегтяренко М.А. Організаційно-правові та психологічні засади професійної діяльності судового психолога-консультанта. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

Дисертаційне дослідження присвячено вирішенню проблеми запровадження посади судового психолога-консультанта в судах України.

У роботі проаналізовано сучасний стан психологічного забезпечення діяльності судових установ в Україні; здійснено компаративний аналіз іноземного та вітчизняного досвіду участі психолога-консультанта в діяльності суддів; обґрунтовано доцільність і перспективність унесення до штату судових установ нової посади – судового психолога-консультанта.

Визначено основні напрями діяльності судового психолога-консультанта та його функціональні обов'язки щодо здійснення психологічного забезпечення діяльності судової установи.

Окреслено організаційно-правові підстави статусу штатного психолога суду і регламентних вимог щодо його роботи.

Ключові слова: суд, судова діяльність, правосуддя, судове провадження, психолог-консультант, психологічне забезпечення, психологічна діагностика, психологічна підготовка судових кадрів, психологічне супроводження судової діяльності, психологічна підтримка правосуддя.

АННОТАЦИЯ

Дегтяренко М.А. Организационно-правовые и психологические основы профессиональной деятельности судебного психолога-консультанта. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 19.00.06 — юридическая психология. — Национальная академия внутренних дел, Киев, 2017.

Диссертационное исследование посвящено решению проблемы внедрения должности судебного психолога-консультанта в судах Украины.

В работе исследована психологическая структура деятельности судьи; рассмотрены психологические аспекты судопроизводства по разным категориям дел на различных стадиях судебного процесса, проанализировано современное состояние психологического обеспечения деятельности судебных учреждений в Украине; осуществлен компаративный анализ зарубежного и отечественного опыта участия психолога в работе судей, в том числе возможных форм и направлений его деятельности.

Обоснованы целесообразность и перспективность внедрения штатной должности психолога-консультанта в суде с нормативным, законодательно определенным перечнем функций, прав, обязанностей, что подтверждается мнением судей и работников суда.

Респонденты, оценив преимущественно положительно (около 80,0 % опрошенных) важность внедрения в состав аппарата суда должности судебного психолога-консультанта, дифференцированно определили приоритетные направления его деятельности, в частности:

- проведение групповой и индивидуальной работы по психоэмоциональной разгрузке и снятию напряженности — 50,5 %;
- оказание психокоррекционной и психопрофилактической помощи — 28,3 %;
- проведение образовательных и тренинговых занятий — 13,1% опрошенных.

Определены и охарактеризованы основные направления работы судебного психолога-консультанта по психологическому обеспечению деятельности суда, а именно: психологическая диагностика, психологическая подготовка судебных кадров, психологическое сопровождение судебной деятельности и психологическая поддержка отправления правосудия.

Актуальность и целесообразность определенных направлений деятельности судебного психолога-консультанта нашли свое экспериментальное подтверждение.

Подавляющее большинство опрошенных нами судей (88,7 % респондентов) отметили значимость психологического отбора в отношении работников аппарата

суда, а 24,2 % – процедуру предварительного изучения кандидатов как крайне необходимую. С этим полностью согласны работники аппарата суда – 40,0 % опрошенных работников аппарата суда отметили его полезность, а 53,0 % – определили обязательность осуществления профессионального психологического диагностирования.

Осуществление психологической подготовки в судебном учреждении будет способствовать формированию уверенности в себе, своей подготовленности, в возможности успешного преодоления трудностей профессиональной деятельности, тренировке профессионально значимых качеств (профессиональной наблюдательности, профессиональной памяти, профессионального мышления), умений и навыков выполнения служебных обязанностей в неблагоприятных условиях, управления своим эмоциональным состоянием. В частности, 50,5 % судей и 43,5 % работников аппарата судебного учреждения отметили потребность в осуществлении групповой и индивидуальной работы по психологической разгрузке с элементами тренинга поведения.

Основными задачами психологического сопровождения судебного производства определены: психологическая поддержка адаптации работников судебного учреждения к условиям работы, проведение соответствующей профилактической и коррекционной работы; оценка возможностей квалификационного и должностного роста работников суда в соответствии с их психологическими данными, участие в аттестации и формировании резерва на продвижение; своевременное выявление признаков девиантного поведения работников судебного учреждения, проведение первичной психопрофилактики отклонений, изучение ситуации, осуществление возможной психокоррекции, при необходимости, формулировка предложений руководству суда о принятии необходимых мер. Учитывая возможность возникновения профессионального стресса, на что указали 51,6 % респондентов-судей и 52,4 % работников аппарата суда, актуальным является оказание работникам судебной учреждения соответствующей психологической помощи.

В целом актуальность психологической поддержки при непосредственном отправлении правосудия отметили 90,3 % респондентов. Из этого количества опрошенных 13,9 % подчеркнули, что такая необходимость возникает постоянно, а 76,4 % – возникает периодически.

В работе также предложены основные функциональные обязанности судебного психолога-консультанта по каждому из названных направлений.

Определены организационно-правовые основания статуса штатного психолога суда и регламентных требований относительно его работы.

Ключевые слова: суд, судебная деятельность, правосудие, судебное производство, психолог-консультант, психологическое обеспечение, психологическая диагностика, психологическая подготовка судебных кадров, психологическое сопровождение судебной деятельности, психологическая поддержка правосудия.

SUMMARY

Degtjarenko Marija. The organizational, legal and psychological principles of professional activity of forensic psychologist consultant. – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 19.00.06 – legal psychology. – The National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

The thesis devoted to the problem of implementation position forensic psychologist – consultant into the staff of judicial institution in the courts of Ukraine.

In research current state of psychological support judicial activity in Ukraine have been analyzed; performed comparative analysis of foreign and domestic experience participation forensic psychologist consultant in judicial activities; expediency and prospects of implementation to the state judicial institutions the new position - forensic psychologist consultant.

Identified the main areas of activities of forensic psychology consultant of psychological accompaniment of judicial activities, namely: psychological diagnostics, psychological training of judicial staff, psychological support of judicial activity and psychological support the justice.

The thesis also proposed the major functional responsibilities of forensic psychology consultant for each of the named directions.

Defined organizational and regulatory bases of the forensic psychologist status and regulatory requirements for his work.

Keywords: court, juridcal activities, justice, psychological support, psychologist-consultant, psychological support, psychological diagnostic, psychological training of court personnel, psychological support of judicial activities, psychological support justice.